

جهت‌گیری‌ها و ظرفیت‌های نظام آموزشی کشور در توسعه فرهنگ انس با قرآن کریم در مدارس

(با تأکید بر جهت‌گیری‌های تربیت قرآنی سند تحول نظام آموزش و پرورش)

تاریخ دریافت مقاله: ۹۱/۲/۲۳

تاریخ تأیید مقاله: ۹۱/۶/۱۲

* کامیار قهرمانی فرد

** میرمحمد سیدعباس زاده

*** حمید میهماندوست

چکیده:

پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران به‌رغم اینکه مسئولیت عمده تربیت دینی فرزندان با هدف تربیت انسان‌هایی برای رسیدن به کمال و قرب الهی، به نهاد آموزش و پرورش سپرده شد. ولی امروزه خروجی نظام تربیتی در سطح جامعه، نشان‌دهنده این است که نظام آموزش و پرورش کشور، در تربیت دینی و قرآنی و به‌ویژه در مأنوس کردن فراگیران با قرآن، آن‌طور که باید مطلوب عمل نکرده است. در مواجهه با چنین چالش محوری، بررسی جهت‌گیری اساسی با رویکرد قرآنی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و استفاده از ظرفیت‌های برنامه‌ای و تحولی به‌منظور زمینه‌سازی تدوین منشور توسعه فرهنگ قرآنی - مورد اشاره سند تحول بنیادین - و به‌ویژه توسعه فرهنگ انس با قرآن کریم در میان کودکان، نوجوانان و جوانان ضروری به نظر می‌رسد. در مقاله حاضر با رویکرد توصیفی - تحلیلی، ضمن آسیب‌شناسی وضعیت موجود تربیت دینی و قرآنی فراگیران در نظام تربیتی جامعه، مبتنی بر جهت‌گیری‌های فلسفه تربیتی اسلامی و ظرفیت‌های ایجاد شده در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، راهکارهایی را در جهت توسعه و ترویج فرهنگ قرآنی و انس با قرآن کریم در نظام آموزشی و مدارس پیشنهاد کردیم.

واژگان کلیدی: انس با قرآن، دانش‌آموزان، راهبردها و راهکارها، سند تحول

بنیادین آموزش و پرورش.

* کارشناس ارشد مدیریت آموزشی و پژوهشگر آموزش و پرورش Email: kamyar.gahramani@yahoo.com

** استاد گروه علوم تربیتی دانشگاه ارومیه Email: a.ghaleei@urmia.ac.ir

*** کارشناس گروه تحقیق و پژوهش اداره کل آموزش و پرورش آذربایجان شرقی Email: h.mihmandost@gmail.com

قرآن مجید، جاودانه‌ترین کتابی است که بر جان‌های ظلمت زده جاهلان اُمّی، چون مشعلی فروزان، نور افشانده و در طول دوران و روزگاران گذشته و حال، روان تشنه خردمندان و اندیشه‌وران را سیراب حقیقت کرده است. قرآن ثقل اکبر است و مفاهیم آن عمیق و دارای ظاهر و باطن محکم و متشابه است و امکان برداشت‌های جدید و تفسیرهای نو و مستتر از آیات آن همه روزه به فراخور فهم و درک انسان‌ها وجود دارد (محمودیان و همکاران، ۱۳۸۷). معارف قرآنی مختص به یک مقطع زمانی خاص نیست، بلکه به واسطه زمینه فطری بودن آن برای همه انسان‌ها در تمام زمان‌ها کاربرد دارد و محتوای وحی الهی آن بشر را الی الابد از کتب دیگر بی‌نیاز می‌کند. بنابراین ارتباط کلیه انسان‌های طالب سعادت و هدایت با قرآن در تمام عصرها و نسل‌ها، امری بدیهی و اجتناب‌ناپذیر خواهد بود (خسروی، ۱۳۸۲).

انسان مؤمن با انس و ارتباط با قرآن، ایده‌های توحیدی را از این کلام الهی اخذ و با معارف الهی آشنا می‌شود. در این خصوص تعلیم و تعلم، استماع، تلاوت مستمر، ترتیل و دقت در فهم قرآن و بالاخره تدبیر در آیات الهی از وظایفی است که با انس و ارتباط دائمی پیروان راستین با این کتاب آسمانی میسر است. به‌طوری که دوری از قرآن و عدم توجه به تلاوت و فهم آن علاوه بر محرومیت از زلال معارف الهی، مسلمان را از معرفت دینی و بینش اسلامی بیگانه می‌کند و غیرت دینی و نشاط معنوی را از او می‌گیرد (دانش‌پژوه، ۱۳۸۸).

بنابراین شناخت قرآن و انس با آن برای هر فرد مسلمان خصوصاً نسل جوان که با اندیشه‌های نو سروکار دارند، امری حیاتی به نظر می‌رسد و این ضرورت از این جهت است که قرآن منبع اصلی دین، ایمان و فرهنگ معنابخش زندگی مادی و معنوی انسان‌هاست (مرادی، ۱۳۸۲).

در این مقاله، در بخش اول ضمن آسیب‌شناسی و تبیین چالش اساسی جامعه امروز در مسیر انس با قرآن و به‌دنبال آن تحلیل پژوهش‌های انجام یافته در خصوص آثار و پیامدهای عینی آرامش‌بخش تمسک به قرآن و تعالیم آن (علاوه بر وجوب الهی و اعتقادی) در زندگی، در بخش بعدی با رویکرد توصیفی - تحلیلی به‌دنبال پیگیری و پاسخ به دو پرسش محوری مقاله: ۱. آثار و پیامدهای مثبت انس با قرآن در ابعاد مختلف برای افراد چیست؟ ۲. راهبردها و راهکارهای پیش رو در گسترش فرهنگ انس با قرآن کریم در مدارس کدامند؟ و در نهایت سعی نمودیم با تبیین جذابیت‌ها و آثار روحی و معنوی انس با قرآن، راهکارهایی را مبتنی بر جهت‌گیری‌های فلسفی و اعتقادی نظام تربیتی حاکم و ظرفیت‌های سند تحول بنیادین و با هدف گسترش فرهنگ قرآنی و انس با قرآن در نظام آموزشی و مدارس، احصا و معرفی نماییم.

۱. انس با قرآن کریم، اصول، مراتب و مراحل آن

«انس» در لغت، به معنای عدم ترس و وحشت از چیزی یا کسی بکار رفته و انس انسان به چیزی، باین معناست که از آن، هیچ وحشت و اضطرابی نداشته و همراه با آن به آرامش می رسد. انسان کمال طلب، فقط به امور مادی بسنده نمی کند و به سوی هدف های والاتری گام بر می دارد. بنابراین وحشت و تنهایی خود را در پناه امور معنوی زائل می کند. انس با قرآن همانند انس با نماز، تأثیری عینی بر رفتار و شخصیت افراد دارد. همچنان که انس با نماز، انسان را از بدی ها و زشتی ها باز می دارد و از درافتادن به دام شیطان و هواهای نفسانی و وسوسه های شیطانی حفظ می کند، انس با قرآن نیز انسان را از گرفتار شدن به منش ناصواب باز می دارد و موجب قرب الهی می شود. در خود قرآن کریم و نیز احادیث و روایات به انس با قرآن و علم و معرفت به آیات الهی سفارش شده است. قرآن کریم در این باره می فرماید: «تا آنجا که برایتان میسر است قرآن بخوانید.» (المزمل / آیه ۳۰) همچنین امام علی (ع) نیز فرمود: «هرکس با قرآن انس گیرد، از جدایی دوستان و حشتی نخواهد داشت.» همچنین امام سجاد (ع) می فرماید: «اگر هم هیچ موجودی بر روی زمین زنده نماند و من تنها باشم، مادام که قرآن با من است، وحشتی نخواهم داشت» (هادوی کاشانی، ۱۳۷۸: ۷۶-۷۷). از آنجایی که یکی از اهداف آموزش قرآن، ایجاد انس و الفت در کودکان و نوجوانان با معارف قرآنی و کمک به آنهاست تا به معارف و مفاهیم قرآنی به صورت مستمر و مکرر نظر کنند و آن را به عنوان تفسیری از زندگی فعال خود بدانند، به طوری که با بررسی پاسخ ها و نظریات کودکان و نوجوانان پیرامون قرآن کریم معلوم شده که همه کودکان در سنین مختلف؛ قرآن را به عنوان کتابی مقدس و مخصوص و متفاوت از دیگر کتاب ها به دیده احترام نگریسته اند و به آن توجه بیشتری دارند. بنابراین یکی از دغدغه ها و نگرانی ها و حتی سردرگمی دانش آموزان و مربیان ما، عدم آگاهی از چگونگی با قرآن بودن و برقراری رابطه ای عمیق و دوستانه با قرآن و نشناختن شیوه های انس با قرآن است و اینکه چرا به رغم قرآن خوانی اکثر فراگیران اعم از دانش آموزان و جوانان، تأثیر و کاربرد واقعی آن در زندگی شان احساس نمی گردد (غفاری، ۱۳۸۱: ۳۸-۳۱). بنابراین؛ لازم است به برخی از اصول کلی مؤثر در انس با قرآن که همواره باید مد نظر مربیان قرار گیرد، اشاره کرد که اهم این اصول عبارتند از:

۱. باید کودکان و نوجوانان، قرآن را کتابی محترم و مقدس بشناسند، به این منظور باید الگوهای رفتاری احترام به قرآن را به آنان تعلیم داد. مانند اینکه به آنان توصیه کرد تا در کنار

قرآن، نظیف و با وضو باشند و به احترام قرآن قیام کنند و هنگام خواندن آیات و سوره‌ها سکوت کنند و به ترجمه آیات توجه کنند و در پایان تلاوت قرآن، صلوات بفرستند و به قرآن دروغ نبنند.

۲. معارف قرآنی را باید به تدریج و با ادبیات کودکان برای کودکان و نوجوانان بیان کرد و شایسته است که در مرحله اول از طریق قصه‌های کوتاه قرآنی این کار را شروع کرد و براساس برنامه و طرحی مدون، آن را پیگیری کرد.

۳. اصوات زیبا و دلنشین قرآنی را برای کودکان و نوجوانان براساس یک برنامه زمان‌بندی شده و در ساعات مناسب که موجب جذب و تأثیر در روح و روان آنها شود، پخش نمود.
۴. قرآن را باید به کودکان و نوجوانان نه تنها به عنوان کتاب مقدس برای تلاوت بلکه به عنوان کتاب زندگی، آموزش داد و بنابراین با بهره‌گیری از تمثیل‌های قرآنی، قصص کوتاه و آیات قصار باید قرآن را سرمشق، رهبر و برنامه مطمئن برای یک زندگی خوب و پرنشاط معرفی کرد و زمینه عملیاتی شدن این برنامه‌ها را با کودکان و نوجوانان در محیط منزل و مدرسه تمرین و تکرار کرد.

۵. نکته دیگر در زمینه انس کودکان و نوجوانان با قرآن، کیفیت ارتباط و بهره‌گیری از قرآن توسط والدین و بزرگترها در صحنه‌های زندگی، اجتماع و معاشرت آنها با همدیگر است که از نظر الگوگیری، تأثیر به‌سزایی در انس کودکان و نوجوانان با قرآن کریم دارد.

۶. آنچه شایسته است در زمینه تعلیم و تربیت قرآنی کودکان و نوجوانان مورد توجه قرار گیرد، این است که این آموزش‌ها به‌گونه‌ای باشد که کودکان و نوجوانان را وادار به تفکر در پیام‌ها و موضوعات کند، نه آنکه باعث شود مطالب و معارف را بی‌پایه و گذرا بپذیرند. پس در طرح قصه‌ها و داستان‌های قرآنی نباید تنها یک قصه‌گو بود، بلکه باید نکات و فراهایی از آن را به صورت تطبیقی با شرایط روز، به‌عنوان برنامه زندگی مورد بحث و بررسی قرار داد تا کودکان و نوجوانان به تدریج آنها را در صحنه زندگی خود تجربه کنند (علاءالدین، ۱۳۸۴: ۶۳-۶۲).

قرآن کریم به‌عنوان گنجینه حقایق و راهنمای کامل زندگانی، باید همواره در دسترس بوده و منبع استناد افکار و افعال انسان مؤمن و مسلمان واقع گردد، ولی بسته به تفاوت‌های فردی، سنی، سطح آگاهی و سواد و سنت‌های اجتماعی، برخی از قرآن پژوهان و صاحب‌نظران تربیت قرآنی، برای انس با قرآن و علم به معارف آن مراتبی را در نظر گرفته‌اند که اهم این مراتب عبارتند از:

- نگهداری قرآن در خانه،
- مراجعه مستمر و مداوم به قرآن و نگاه کردن به آیات آن،
- گوش فرا دادن به تلاوت قرآن،
- تلاوت قرآن،
- حفظ قرآن،
- تدبّر و تفکر در قرآن: «أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا». (محمد/ آیه ۲۴)،
- عمل به دستورات و تعالیم قرآن در زندگی فردی و اجتماعی.

۲. آسیب شناسی و تبیین موانع و مشکلات پیش روی انس با قرآن کریم

در جهان امروز، برخی از پدیده‌های نوظهور غالباً غربی و پیامدهای مخرب ناشی از آنها همچون: دین‌گریزی، خرافه‌پرستی، لذت‌جویی، مصرف‌گرایی و... جوامع انسانی را با چالش‌ها و مشکلات اساسی مواجه ساخته و به‌رغم تحمیل هزینه‌های سنگین مادی، انسانی و اجتماعی، زمینه‌ساز نوعی سبک زندگی متلاطم گردیده که در چنین جامعه‌ای افراد مبتلا در گردنه بحران هویت و عدم معنای زندگانی به دور خود پیچیده و آثاری همچون آسیب‌ها و ناهنجاری‌های اجتماعی و فرهنگی، آسیب‌های روانی، خشونت، اعتیاد، بی‌بند و باری و... را بر جامعه تحمیل می‌نمایند. در این راستا حتی خود اندیشمندان معاصر غربی تأکید می‌کنند که مشکل انسان معاصر اساساً به نیاز وی به دین و ارزش‌های معنوی بر می‌گردد و در عصری که عصر اضطراب است و توجه فراوان به زندگی مادی بر آن سیطره دارد و رقابت شدیدی برای به‌دست آوردن مادیات وجود دارد، نیاز بیشتری به غذای روحی و معنای زندگی احساس می‌شود (کاظمی و همکاران، ۱۳۸۲).

اساساً بهترین و کامل‌ترین راهنمای مسیر زندگی و برنامه جامع هدایت انسان‌ها در مسیر سعادت و خوشبختی و نیز تسکین‌دهنده تلاطم پوچی و اضطراب هویتی در جامعه مضطرب امروزی، همانا کتاب قرآن است که مملو از آیه‌هایی است که در آنها بر دستیابی تسکین‌آلام و آرامش در ابعاد گوناگون اشاره شده است. شاید همین موضوع باعث شده تا «سازمان بهداشت جهانی»، در اجلاس منطقه‌ای بهداشت روانی خود در سال ۱۹۸۹ در قبرس که با حضور کارشناسان، نمایندگان بهداشت روانی کشورهای اسلامی و منطقه «مدیترانه‌ای شرقی» تشکیل داده بود، به کشورهای اسلامی توصیه کرد تا نسبت به تهیه کتابچه‌ای حاوی آیه‌های قرآن مرتبط با بهداشت روانی، به‌منظور ترویج معرفت و آگاهی انسان‌ها از روش‌های آرامش بخش اقدام کنند (تقی‌لو، ۱۳۸۸).

امروزه نوجوانان و جوانان، بزرگترین قشری هستند که به دلایل اجتماعی و روان‌شناختی در معرض تحولات شناختی و نگرشی، رفتاری قرار گرفته و نیز ممکن است در اثر سردرگمی‌های هویت‌یابی یا تردیدها و ابهامات ذهنی و فکری؛ در معرض لغزش‌ها و انحرافات گوناگون قرار گرفته و مهمتر از آن در کمین تهاجمات رسانه‌ای و تبلیغات سوء عناصر ملحد و فرقه‌های ضاله در سرآشویی گمراهی و سقوط بیفتند. زیرا پایه‌های ابعاد گوناگون شخصیت انسانی، در زمان نوجوانی و جوانی تکوین می‌یابد. در این راستا آموزه‌های دینی و احادیث و روایات ما نیز صریحاً بر توجه به تربیت معنوی انسان در سنین پایین توجه ویژه‌ای داشته است. به طوری که حضرت علی (ع) در نامه‌ای بسیار مهم و تربیتی خود به فرزندش امام حسن (ع) با تعبیر شیوایی می‌فرماید: «جز این نیست که قلب نوجوان همچون زمین خالی است که پذیرای هر بذری خواهد بود». حال که قرآن کریم کتاب هدایت و تربیت فطرت الهی انسان به سوی کمال و رشد است، بنابراین؛ بهترین زمان و عقلانی‌ترین روش برای فلاح و رستگاری انسان، انس با قرآن و بهره‌برداری و تربیت یافتن از آن در همان جوانی است (خسروی، ۱۳۸۲). زیرا از یک طرف روزهای نوجوانی و جوانی لبریز از زیبایی، نشاط، احساسات، لذت‌های متنوع، تفریح و آراستگی است و از سوی دیگر در جامعه دین‌مدار و اسلامی، خداجویی، حقیقت‌جویی و یگانه‌طلبی از ویژگی‌های این دوران است. با درک این ویژگی‌ها و انرژی انباشته شده در آن‌ها و با تبیین صحیح باورها و ارزش‌های دینی و مذهبی مبتنی بر تعالیم قرآنی، می‌توان روح ناآرام جوان را در سایه مأنوس شدن با قرآن آرامش و اطمینان بخشید (اکبری، ۱۳۸۷).

امروزه در سایه ظهور سبک‌های زندگی مصرفی و تبلیغات روزافزون نظام‌های سرمایه‌داری، در بسیاری از جوامع حتی اسلامی، انس با امور دنیوی؛ مقدم بر آخرت‌نگری و توجه به امور معنوی و از جمله انس با قرآن شده است. به طوری که حتی در جامعه خودمان نیز رویکرد ما نسبت به تعلیم و تعالیم قرآن، اغلب از هدف اصلی آن‌که همانا تدبیر و تعمق در آیات الهی و عمل به آنها در زندگی فردی و جمعی است دور شده و در مواردی صرفاً به تمسک کوتاه‌مدت و کاربردهای نمادین در سطح اجتماع و در مواردی همچون: مراسم‌های سوگند، افتتاحیه، عقد و عروسی، ختم و سوگواری و فعالیت‌های بخشنامه‌ای محدود شده و هدف اصلی که عمل به آیات الهی است، به‌رغم وجود زمینه‌های مناسب رشد و توسعه فعالیت‌های قرآنی، از ظرفیت‌های موجود استفاده بهینه نمی‌آید. به طوری که فرصت‌های پرداختن به قرآن و تدبیر در آیات آن و فراخوان تجارب و درک افراد در سنین

مختلف از انس با قرآن که می تواند زمینه یک نهضت بیان درک و تجارب قرآنی را به راه اندازد، کمتر به چشم می خورد.

در جامعه دینی و اسلامی ما نیز که خوشبختانه پس از انقلاب شکوهمند اسلامی در همه جهت گیری ها و زیرساخت های نظری، معرفتی و فکری جامعه، لزوم توجه به ضرورت و اهمیت شکل گیری زندگی فردی و جمعی مبتنی بر آموزه های دینی و استفاده از تعالیم وحی در رسیدن به کمالات معنوی بیش از پیش نمایان شد. واضح است که در چنین جامعه ای تأکید بر الهام گرفتن از تعالیم قرآنی و به کار بستن آن در عرصه زندگی از برترین سطوح تعلیم و تربیت دینی به حساب آید.

در این راستا در عرصه تعلیم و تربیت دینی فراگیران، تکالیف و مسئولیت هایی بر عهده نهادهای متولی تعلیم و تربیت به خصوص نهاد آموزش و پرورش که تعلیم و تربیت نسل های آتی جامعه را عهده دار است، گذاشته شده است. به رغم اینکه در طول سال های پس از انقلاب کارها و اقدامات پرحجم و متنوعی در زمینه توسعه و غنای آموزش های قرآنی و گسترش فرهنگ قرآنی در جامعه که به ویژه در سال های اخیر با تأسیس مدارس قرآنی، ایجاد فضای مجازی برای راه اندازی نهضت حفظ قرآن، ترسیم چشم انداز تربیت یک میلیون حافظ و یک میلیون قاری قرآن کریم، برگزاری همایش ها و مسابقات قرآنی در سطوح ملی و بین المللی و با محوریت: حفظ، قرائت، تفسیر، ترتیل، پژوهش و...، برگزاری نمایشگاه های قرآنی و محافل انس با قرآن، ساماندهی کانون های قرآنی و دارالقرآن ها در جامعه، اعطای امتیازات نخبگی به برگزیدگان برتر قرآنی، تجلیل از نهادها و شخصیت های مروج فرهنگ و تعالیم قرآنی در جامعه و... صورت گرفته است. ولی در عرصه برنامه ریزی و توجه نظام مند به تربیت قرآنی فراگیران و توسعه فرهنگ انس با قرآن کریم در میان نوجوانان و جوانان، به دلایلی همچون رویکردهای کوتاه مدت و مقطعی، رویکردهای نتیجه گرایی در مقایسه با فرآیندگرایی در تعمیق و توسعه فرهنگ قرآنی، توجه شدید به محورهای حفظ و قرائت و غفلت از محورهای تدبر، درک و تفسیر، بیان تجربه، پژوهش و...، کمبود نیروی انسانی متخصص و مربیان آموزش قرآن، ضعف محتوای برنامه های درسی، پرداختن به قواعد پیچیده و... شکاف عمیقی بین اقدامات موجود و وضعیت مطلوب به وجود آورده و آن طور که باید در مأنوس کردن دانش آموزان با قرآن کریم و توسعه فضای قرآنی مدارس موفق نبوده است. به طوری که دستاورد نظام آموزشی کشور ما در این زمینه، تربیت معدود حافظان و قاریان قرآنی بوده که در این مورد نیز نباید استعداد قرآنی افراد و تلاش های انگیزش بخش خانواده ها را نادیده

گرفت. در نظام آموزشی فعلی در کشور ما - چه آموزش عمومی یا عالی - کتاب‌های درسی قرآن به‌عنوان یک درس تخصصی تلقی می‌گردد که در طول یک یا دو نوبت تحصیلی به عنوان واحد درسی، آن هم در سطح دانش و با تکیه بر حافظه صرف، تدریس و ارزشیابی با ملاک‌های کمی و عینی مد نظر بوده است. بنابراین از توانایی‌های عمیق، تدبیر، درک و تحلیل فراگیران از آیات و نیز تجارب آنان از زندگی قرآنی، خبری نیست. به جرئت می‌توان ادعا کرد که متأسفانه گروهی از فراگیران در برخی از مراکز آموزشی به‌ویژه در سنین بالاتر از عهده قرائت صحیح آیات قرآنی هم بر نمی‌آیند.

در یک جمع‌بندی نسبت به آسیب‌شناسی میزان تحقق اهداف آموزش قرآنی و مراتب انس با قرآن کریم، برخی موانع انس با قرآن که مربوط به سطوح شناختی و نگرشی افراد و مؤلفه‌های محیطی همچون نظام آموزشی و برنامه‌ریزی‌های فرهنگی است به چشم می‌خورد که از جمله چنین موانعی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

• عدم مهارت و تسلط کافی نسبت به فراگیری زبان عربی و قواعد سخت و تلفظ آن به‌عنوان زبان قرآن،

• حاکمیت رویکرد موضوع‌محوری در نظام برنامه‌ریزی درسی و تسری آن به موضوع برنامه‌ریزی و آموزش قرآن در مدارس و عدم توجه به حقایق بطون قرآنی و اعجازهای لفظی، علمی و معنوی آن،

• کم‌رنگ شدن فضای دلنشین قرآنی در جامعه و به‌ویژه در مدارس و عدم توجه و استفاده مؤثر و مطلوب از فناوری‌های رسانه‌ای و ارتباطی برای آموزش در این زمینه،

• کمبود مربیان قرآنی اسوه و کارآموده و عدم استفاده از ظرفیت‌های نخبگان قرآنی اعم از حافظان، قاریان و مفسران ممتاز در مدارس (البته در خصوص جذب مربیان قرآن برای مدارس قرآنی به‌تازگی در راستای تحقق جهت‌گیری‌های سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، اقداماتی صورت می‌گیرد.

• بی‌رغبتی فراگیران و ضعف عملکرد خانواده‌ها در کنار ضعف عملکرد مدیران فرهنگی، بی‌اعتنایی و عدم مسئولیت‌پذیری خانواده‌ها در تبیین آثار زندگی قرآنی و مقایسه آن با آثار زندگی مضطرب غربی.

به‌طور کلی امروزه رشد معنویت‌گرایی در میان جوانان جامعه ما چشمگیر بوده، به‌طوری که شاهد مشارکت انبوه جوانان در مراسم معنوی، محافل قرآنی، عزاداری‌ها و حضور آنها در مساجد در اعتکاف ایام‌البیض و لیالی قدر هستیم. ولی نباید از رویکرد نظام‌مند نسبت به

مؤلفه تربیت قرآنی در مدارس و برنامه ریزی برای توسعه فرهنگ انس با قرآن کریم در میان جوانان در جهت تغییر رفتار عملی دانش آموزان و الگوگیری آنان از تعالیم قرآنی در عرصه زندگی فردی و جمعی شان غافل بود.

۳. پشتوانه نظری و پژوهشی آثار انس با قرآن کریم

پژوهش های مختلفی که به ویژه در داخل کشور در زمینه های گوناگون آثار و فواید قرآن بر سلامت جسمی روحی و روانی انجام گرفته، مؤید پیوند قلبی عمیق و زمینه های مستعد انس مطلوب با قرآن کریم و نیز کاربرد عینی تمسک به قرآن در زندگی عادی مردم جامعه ماست که در کنار تکلیف دینی ما نوعی پشتوانه نظری و پژوهشی در جهت اقدامات تربیتی مؤثر به منظور توسعه و تقویت فرهنگ انس با قرآن کریم در جامعه محسوب می گردد.

در پژوهشی که با هدف «تعیین میزان تأثیر آموزش آموزه های قرآنی بر بهبود پذیرش اجتماعی فراگیران» انجام یافت، نشان داده شد که آموزش آموزه های قرآنی بر پذیرش اجتماعی و افزایش خودکارآمدی فرد تأثیر مثبت داشته است (صدق پور و همکاران، ۱۳۸۸: ۲۶). همچنین یافته های پژوهش دیگری با هدف «بررسی تأثیر تلاوت قرآن کریم بر کاهش اضطراب و افسردگی»، رابطه میان تأثیر مثبت قرائت قرآن و همچنین گوش کردن به قرآن را بر کاهش میزان اضطراب و افسردگی بیماران نشان دادند (مجیدی، ۱۳۸۳).

تقی لو (۱۳۸۸) در پژوهشی در مورد تأثیر آموزش روخوانی قرآن بر کاهش میزان استرس جوانان و نوجوانان نشان داد که آموزش قرآن میزان استرس افراد در هر چهار خرده مقیاس را به طور معناداری کاهش داده است. البته چنین نتیجه ای نیز دور از انتظار نبوده؛ زیرا اعتقاد به قرآن و عمل به دستورهای آن خود عاملی مهم در کاهش فشارهای زندگی است و این نکته ای است که در قرآن بارها بدان اشاره شده است. نتایج حاصل از تحقیقی دیگر که با هدف «بررسی تأثیر آموزش مهارت های زندگی با رویکرد قرآنی بر افسردگی دانشجویان» انجام گرفته، بیانگر تأثیر آموزش مهارت های زندگی با رویکرد پیشنهادی در نظام تربیت قرآنی بر بهبود محسوس و معنادار شاخص های افسردگی بوده است (محمودیان و همکاران، ۱۳۸۷).

از آنجایی که یکی از انواع موسیقی، موسیقی ناشی از تلاوت قرآن کریم است که به عنوان یک موسیقی عرفانی و دلپذیر با خواص مخصوص به خود، به عنوان یکی از باشکوه ترین ابعاد اعجاز بیان قرآن کریم مطرح است. در تحقیقی نیمه تجربی که بر روی دانشجویان رشته پرستاری در «دانشکده پرستاری رفسنجان» با هدف اثر تلاوت با صوت قرآن کریم بر

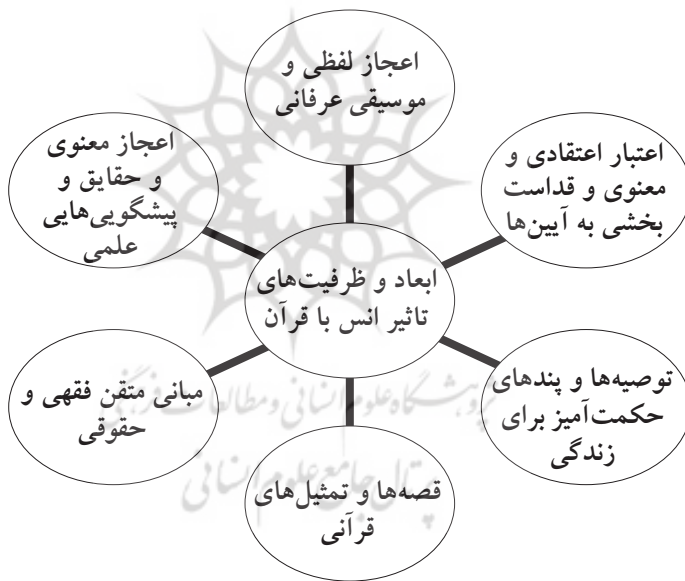
بهداشت روان دانشجویان، انجام شد، نشان داد که گوش فرا دادن به آوای دلنشین قرآن کریم به عنوان یک موسیقی دلنشین عرفانی؛ راه و روش مؤثری در جهت بهبود وضعیت بهداشت روانی دانشجویان است (کاظمی و همکاران، ۱۳۸۲: ۵۶).

۴. تحلیل یافته‌ها و پاسخ به پرسش‌ها

پرسش اول: آثار و پیامدهای مثبت انس با قرآن برای افراد در ابعاد گوناگون زندگی

فردی و اجتماعی چیست؟

قبل از پاسخ دادن به پرسش بالا، لازم است نسبت به برخی از ظرفیت‌های کارکردی که می‌تواند زمینه‌های انس با قرآن را برای افراد به‌ویژه نوجوانان و جوانان فراهم نماید، اشاره می‌کنیم.

شکل ۱. ظرفیت‌های کارکردی و جهت‌گیری‌های کلان توسعه فرهنگ انس با قرآن

بنابراین در پاسخ به پرسش مطرح شده، در این قسمت لازم است از لابه‌لای مبانی نظری ارائه شده و نیز فراتحلیل یافته‌های پژوهشی در باب آثار عینی انس با قرآن در زندگی، فواید و پیامدهای مثبت انس با قرآن در زندگی افراد را احصا و در موارد ذیل (جدول ۱) در سه بعد فردی، اجتماعی - فرهنگی و ارزشی - اخلاقی معرفی کرد.

جدول ۱. آثار و نتایج انس با قرآن در زندگی فردی و اجتماعی انسان

بعد فردی	بعد اجتماعی - فرهنگی	بعد ارزشی - اخلاقی
<ul style="list-style-type: none"> - تقویت انگیزش درونی، ایمان، اراده، شجاعت، صداقت، امید و اعتماد به نفس فردی - ارتقاء توان تصمیم گیری و حل مشکلات فردی - تقویت معنای زندگی و بازسازی هویت فردی - تقویت تفکر، بینش و بصیرت فردی در امورات - عبرت آموزی و آینده نگری - بهبود روابط انسانی، پذیرش اجتماعی و تحقق خودشکوفایی - ارتقا خودشناسی، انسان شناسی، جهان شناسی، معرفت شناسی، زیبایی شناسی و خداشناسی در فرد - آرامش بخشی و بهبود شرایط فیزیولوژیک، روحی، روانی و علائم حیاتی - منع افراد از بطلالت و تنبلی و توصیه به کار و معاش حلال 	<ul style="list-style-type: none"> - تلطیف فضای معنوی جامعه و تقویت نشاط اجتماعی - احترام به حریم افراد، گروه ها و خانواده ها و ارتقا امنیت اجتماعی - اثربخشی بر الگوهای زندگی اجتماعی در ابعاد فردی، گروهی، شغلی، سازمانی و... - تقویت الگوهای رفتاری شایسته و مطلوب مبتنی بر تعالیم قرآنی در جامعه - تحکیم بنیان اخوت، مبانی امت واحده و تقویت همبستگی اجتماعی - تبیین و تحکیم مبانی فقهی و حقوقی و توسعه هنجارها و قواعد اسلامی - ترویج امر از دواج سالم در جامعه و منع بیند و باری و سایر اشکال مطرود - تکریم مقام والای پدر، مادر، مربی، و توصیه به صلح رحم در خانواده ها - ترویج و توسعه تعاون، مشارکت و همیاری اجتماعی و مسئولیت فردی و جمعی مسلمین در جامعه و ... 	<ul style="list-style-type: none"> - تعمیق مبانی معرفتی، عقیدتی و ایمانی افراد نسبت به دین اسلام - انگیزه بخشی در جهت انجام تمام و کمال فریضه ها و تکالیف شرعی - روش ساختن ضمیر انسان های مؤمن و رفع تردیدها و ابهامات ذهنی و قلبی - دعوت به تکریم و دوستی با ائمه و اهل بیت (ع) و گسترش محبت درونی مؤمن به مؤمنین - توصیه به ادای فریضه های فردی و جمعی همچون: جهاد، حج، زکات، خمس و... - ترویج امر به معروف و نهی از منکر به عنوان یک وظیفه همگانی - تکریم شخصیت انسان به عنوان خلیفه الله و تبشیر و تنذیر او - تبرک به قرآن در افعال فردی و سنت های اجتماعی - توصیه به رفتارهای مبتنی بر صداقت، سخاوت، شجاعت، عدالت، عطف و در اقدامات فردی و مراودات اجتماعی - تقویت زمینه های سلامت نفس رعایت عفت و تقوی فردی و جمعی و...

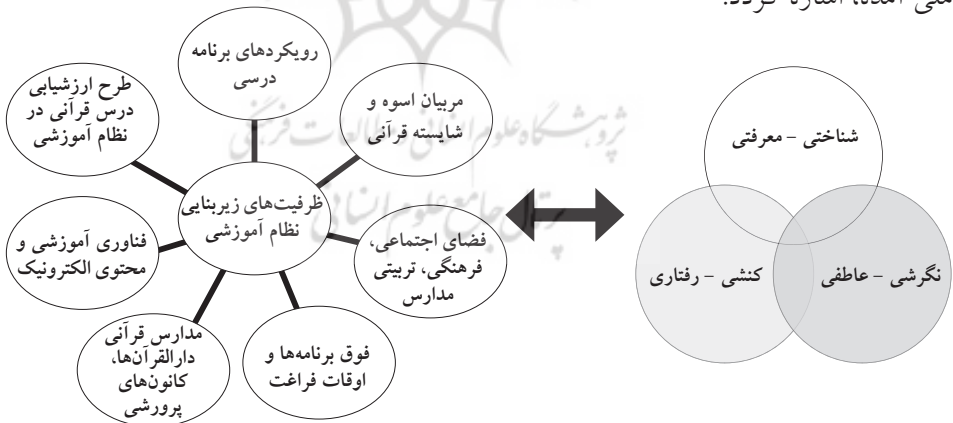

اشاره ای هر چند کوتاه به برخی از آثار و فواید انس با قرآن کریم در زندگی مؤمنین - که البته آثار و فواید و درس های عملی قرآن برای مؤمنان از تعداد آیات نیز فراتر می رود - زمینه های لازم برای شناخت ضرورت و اهمیت انس با قرآن کریم در زندگی و نیز ارائه راهکارهای عملی و تربیتی در راستای انس با قرآن و کسب فیض از این منبع لایزال و حبل المتین را فراهم می کند.

پرسش دوم: راهبردها و راهکارهای گسترش فرهنگ انس دانش آموزان با قرآن کریم در مدارس چیست؟

واضح است که نظام آموزشی به عنوان بزرگترین نهادی که در جامعه با جمعیت بزرگی

از خانواده‌ها، دانش‌آموزان، فرهنگیان، نهادهای محیطی و سایر اقشار جامعه در ارتباط است در زمینه فرهنگ‌سازی برای ترویج فضای قرآنی نیازمند مطالعه علمی و تدوین راهکارهای مطلوب و متناسب به‌منظور توجه به تربیت قرآنی و گسترش انس با قرآن در میان دانش‌آموزان است. ولی درخصوص یکی از آسیب‌های موجود در فرآیند تربیت دینی فراگیران در نظام آموزشی، می‌توان گفت که اغلب یک نگرش توصیفی مبتنی بر بدیهی‌انگاری، موعظه اخلاقی و القائات انبوه در برنامه‌ریزی و تولید محتوای حاکم بوده، درحالی که با عنایت به شرایط سنی حساس و خصوصیات رشدی و فکری جستجوگرانه در دوره نوجوانی و جوانی، باید نوعی نگرش مبتنی بر تحکیم پایه‌های شناختی و معرفتی، ایجاد علاقه و نگرش مثبت و سپس هدایت و تشویق به فعالیت‌ها و رفتارهای عملی در ابعاد مختلف تربیت دینی در نظر گرفته شود. در ابتدا لازم است نسبت به ظرفیت‌های نظام آموزشی در پرداختن به ترویج و تقویت زمینه‌های انس با قرآن کریم و آراستن فضای تربیتی مدارس براساس فضای معنویت قرآنی، که چنین ظرفیت‌هایی به‌عنوان خاستگاه راهبردهای عملی و الگوی تربیتی در حیطه‌های سه‌گانه در بخش‌های مختلف سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و تحت عناوینی از: کلیات، چشم‌انداز، رسالت و مأموریت، گزاره‌های ارزشی، اهداف کلان، اهداف عملیاتی و راهکارهای عملیاتی ذیل آن‌ها و همچنین در جهت‌گیری‌های سند برنامه درسی ملی آمده، اشاره گردد.

شکل ۲. ظرفیت‌های زیربنایی نظام آموزشی در تقویت فرهنگ قرآنی و ترویج انس با قرآن کریم

با توجه به شکل بالا مشخص است که نظام آموزشی به‌عنوان نظام تربیت رسمی در حوزه آموزش عمومی و فرهنگ‌سازی در جامعه در کنار سایر نهادهای مؤثر از جمله خانواده،

رسانه، مسجد و... از برخی ظرفیت های اساسی در حوزه های گوناگون برنامه های آموزشی و درسی، ارزشیابی، فناوری، منابع انسانی، ساختاری فضاهای تربیتی و... برخوردار است که با اعمال برخی اصلاحات بنیادی و تغییر جهت گیری ها و رویکردهای موجود می تواند فرآیند تربیت دینی و قرآنی و به ویژه پیشبرد عملی طرح های قرآنی و انس دانش آموزان با قرآن کریم در مدارس را تحت تأثیر قرار داده و منشأ تحول بنیادی در تعلیم و تربیت مبتنی بر قرآن کریم در جامعه گردد. خوشبختانه چنین جهت گیری هایی در قالب سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و اهداف، اصول، چشم انداز و فلسفه تربیتی ناشی از آن در مسیر تربیت دینی مبتنی بر آموزه های الهی و قرآنی، توسعه فرهنگ قرآنی و فرهنگ انتظار در جامعه نهادینه و عرضه شده است. به طوری که در فصل دوم سند با عنوان «بیانیه ارزش ها» چنین آمده است: «گزاره های ارزشی نظام تعلیم و تربیت رسمی عبارتند از: ۱. آموزه های قرآن کریم، نقش معنوی، اسوه ای، هدایتی و تربیتی پیامبر اکرم (ص) و حضرت فاطمه زهرا (س) و ائمه معصومین (ع) به ویژه امام زمان (عج) و ولایت مداری در تمام ساحت ها برای تحقق جامعه عدل جهانی (جامعه مهدوی) ... ۲. فرآیند تعلیم و تربیت در تمام ساحت ها شامل تعلیم و تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی، اجتماعی و سیاسی و... منطبق بر نظام و معیار اسلامی (مبانی و ارزش های برگرفته از قرآن کریم، سنت حضرات معصومین (ع) و عقل که تعلیم و تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی در آن محوریت دارد». همچنین در فصل هفتم سند تحت عنوان «هدف های عملیاتی و راهکارها» در راهکار عملیاتی ۳-۱ ذیل هدف عملیاتی اول چنین توصیف شده است: «توسعه فرهنگ اقامه نماز و اهتمام به برپایی نماز جماعت در مدرسه و تقویت انس با قرآن در دانش آموزان و توسعه فرهنگ و سواد قرآنی با اصلاح برنامه ها و توانمندسازی معلمان در راستای تقویت مهارت روخوانی و روان خوانی در دوره ابتدایی، آشنایی با مفاهیم کلیدی قرآن در دوره متوسطه اول و آموزش معارف قرآنی در متوسطه دوم براساس منشور توسعه فرهنگ قرآنی» (سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، ۱۳۹۰).

با توجه به جهت گیری های سند تحول بنیادین و ظرفیت های سند برنامه درسی ملی و به منظور طراحی منشور توسعه فرهنگ قرآنی در قالب آن، می توان در پاسخ به پرسش مطرح شده در زمینه راهبردهای عملیاتی انس با قرآن کریم در مدارس، چنین راهبردهایی را احصا و به صورت موارد زیر (جدول ۲) معرفی کرد.

جدول فوق پاره ای از راهبردهای عملیاتی را که نظام آموزشی یا نهاد آموزش و پرورش در راستای جهت گیری های سند تحول بنیادین و فعالیت های منشور توسعه فرهنگ قرآنی،

جدول ۲. راهبردهای عملیاتی تقویت زمینه‌های انس با قرآن کریم در نظام آموزشی

راهبردهای حوزه برنامه‌ای - فرآیندی	راهبردهای حوزه ساختاری - منابع انسانی
<p>- تدوین کتب درسی قرآنی بر مبنای نکات زیبایی شناختی، قصه‌های قرآنی، اعجازهای معنوی سیره‌های زندگی و... از مقطع پیش دبستانی تا دبیرستان</p> <p>- تأکید و ارائه معانی و تفاسیر ساده و آسان آیات قرآنی به جای تأکید بر قواعد سخت به ویژه در مقاطع پایین‌تر</p> <p>- تدوین طرح ارزشیابی کاربردی رفتار قرآنی (نه کمی و کیفی محض) به منظور ارزشیابی درس قرآن در مدارس</p> <p>- طراحی کتاب‌های درسی سری (چندگانه) با حجم کم برای آموزش مفاهیم، قواعد، قرائت قرآن در مدارس</p> <p>- طراحی بخش‌های ویژه رجوع به قرآن کریم در لابلای کتب دینی، اجتماعی، تاریخ و... به ویژه در مورد مسائل دینی و تاریخی، مسائل تربیتی، آموزشی، خانوادگی، مشکلات روزمره، پرسش‌های فردی و...</p> <p>- طراحی محتوای در قالب یک کتاب کار در دو فصل که فصل اول اختصاص به مطالبی در زمینه آداب و آمادگی برای انس با قرآن، اهمیت قرآن از منظر بزرگان دین، پیامها و آموزه‌های اخلاقی و تربیتی قرآن و کاربردهای محسوس قرآن در زندگی روزمره و... و فصل دوم به کار عملی دانش‌آموزان در کلاس (ساعات قرآن و هدیه‌های آسمان در مقطع ابتدایی و ساعات پرورشی در مقاطع راهنمایی و دبیرستان) همچون: بیان ساده درک دانش‌آموزان از آیات، نقاشی‌های مخصوص، گردآوری تمثیل‌ها و داستان‌های قرآنی و...</p> <p>- انتخاب قطع کتاب‌های قرآنی متناسب با هر مقطع و استفاده از تصاویر و جلوه‌های زیبای خلقت، رعایت توالی ارائه سوره‌های قرآنی متناسب با ویژگی‌های رشدی و سنی هر دوره</p>	<p>- تقویت و ارتقای محتوایی، کیفیت و زمان برنامه‌های مدارس قرآنی،</p> <p>- ایجاد پیوند میان مدارس قرآنی، دارالقرآن‌ها، کانون‌های پرورش فکری کودکان، کانون‌های قرآنی، سازمان‌های دانش‌آموزی و سایر مدارس با محوریت معاونت پرورشی، گزینش، استخدام و تربیت مربیان قرآنی و ارائه آموزش‌های ضمن خدمت به آنها و سایر مربیان،</p> <p>- اعزام سالانه تعدادی مربیان قرآنی به فرصت‌های مطالعاتی و آشنایی با ساختارهای تربیت قرآنی و نخبگان بین‌المللی قرآنی در کشورهای مسلمان،</p> <p>- استفاده از ظرفیت‌های دانایی و الگویی نخبگان، حافظان و قاریان قرآنی کشور در آموزش و پرورش،</p> <p>- برگزاری کارگاه‌های آموزشی و آموزش‌های ضمن خدمت برای مدیران، معلمان و اولیای دانش‌آموزان به منظور آشنایی با ظرافت‌های تربیتی قرآن و اصول تربیت قرآنی،</p> <p>- طراحی و ارائه ساعات فوق برنامه قرآنی به مربیان و معلمان متخصص هر رشته درسی به منظور استخراج نکات تربیتی و بررسی تطبیقی مفاهیم و محتوای آموخته کلاسی با حقایق قرآنی،</p> <p>- ارتقای جایگاه دفاتر مشاوره‌های تحصیلی مدارس به هسته مشاوره تحصیلی، تربیتی، اخلاقی، دینی و قرآنی،</p> <p>- تخصیص فضای ویژه قرائت‌خانه یا خانه نور به فعالیت‌های قرآنی در مدارس و تجهیز آنها به نسخ قرآنی، تفاسیر معتبر قرآن کریم، کتب داستان‌های قرآنی، نرم‌افزارهای قرآنی، لوح‌ها و نوارهای قاریان قرآن و...</p> <p>- ایجاد کانون‌های قرآن در مناطق آموزش و پرورش به منظور ارزیابی کیفیت پیشرفت برنامه‌ها در مدارس قرآنی،</p> <p>- تشکیل کمیته فعالیت‌های قرآنی در مناطق آموزش و پرورش و نیز تشکیل کارگروه قرآنی مدارس در هر مجتمع آموزشی به منظور بررسی روند اجرای مطلوب برنامه‌های قرآنی مدارس، ارتباط با کانون‌های قرآنی مناطق، تصمیم‌گیری در مورد اردوهای مرتبط و تشویق معلمان و دانش‌آموزان،</p>

می‌تواند مد نظر داشته باشد، را اراده می‌کند. چنین راهبردهای کلان در صورت تصویب می‌توانند به گام‌ها و روش‌های عملی تربیتی در سطح مدارس تجزیه شده و زمینه هر چه مطلوب‌تر انس دانش‌آموزان با قرآن کریم را هموار سازد. بنابراین برخی از گام‌های عملی

جدول ۳. راهکارهای عملی انس با قرآن کریم در سطح مدارس

راهکارهای فرهنگسازی - نمادی	راهکارهای فرآیند تربیتی - نهادی
<p>- برگزاری مسابقات قرآنی در محورهای مختلف قرائت حفظ، تفسیر، روزنامه دیواری، فیلم و ... در سطوح مدرسه، مجتمع، منطقه، استان و کشور</p> <p>- تجلیل از برگزیدگان مسابقات با اهدا جوایز و تشویق آنها در حضور اولیا، مربیان و سایر دانش آموزان</p> <p>- ارسال یک بسته تشویقی حاوی یک جلد قرآن کریم، یک حلقه نرم افزار قرآنی، کتابی با مضامین قرآنی حول: زندگی، خانواده و تربیت و یک نسخه از رثوس برنامه ها و فعالیت های قرآنی مدرسه به اولیای دانش آموزان در هفته پیوند اولیا و مربیان،</p> <p>- تشویق معلمان برای ارائه مقالات در زمینه فرهنگ و معارف قرآنی در جشنواره ها و همایش های قرآنی،</p> <p>- برگزاری جلسات آموزش خانواده جهت تربیت فرزندان براساس فرهنگ و معارف قرآنی در مدارس،</p> <p>- آموزش معلمان به ویژه مربیان تربیتی از طریق برگزاری دوره های آموزشی فرهنگ و معارف قرآنی،</p> <p>- برگزاری جلسات قرآنی در ساعات پرورشی و فوق برنامه،</p> <p>- برگزاری جشنواره بهترین روش تدریس قرآن با محوریت ایجاد انگیزه در میان معلمان و اعطای لوح تقدیر و جوایز به نفرات برتر،</p> <p>- انعکاس فعالیت های قرآنی مدرسه از طریق یک ماهنامه یا بروشور در بردهای ویژه اخبار قرآنی مدرسه،</p> <p>- تدوین جدول برنامه صحگاهی و اختصاص قرائت قرآن به طور روانخوانی یا با صوت به فرد فرد دانش آموزان (نه صرفاً کسانی که با صوت دلنشین قادر به خواندن هستند) و برای هر روز یک نفر،</p> <p>- تشویق دانش آموزان به اینکه هر روز یک نفر چند آیه از یک سوره قرآنی به همراه ترجمه و پیام قرآنی را آماده نموده و در هنگام زنگ تفریح از بلندگو بخواند،</p> <p>- تشکیل هیأت قرآنی دانش آموزان (قاریان و حافظان و گروه تواشیح) در مدارس و اعزام آنها به سایر مدارس، نهادها و تشکلهای در هنگام اعیاد، مناسبت ها و ...،</p> <p>- دعوت از بزرگان، علما و نخبگان قرآنی به منظور سخنرانی و بیان تجربیات شخصی خود به دانش آموزان در مدارس.</p>	<p>- توجه به تفاوت های فردی، رشد شناختی و زمینه های معرفتی دانش آموزان در آموزش قرآن در مقاطع مختلف</p> <p>- بیان مقدماتی صریح، روشن و جامع درباره کتاب قرآن و پاسخ درخور فهم و شفاف به پرسش های ذهنی دانش آموزان</p> <p>- بیان اهمیت و ضرورت انس با قرآن به منزله کتاب زندگی و نیز بیان نتایج دنیوی و اخروی مهجوریت قرآن از زبان خود کتاب قرآن، از منظر پیامبر و ائمه و سایر بزرگان،</p> <p>- بیان برخی از افعال و اقداماتی که در جامعه آثار خوش بینی تبرک و تقدس آنها با تمسک به قرآن صورت می پذیرد،</p> <p>- بیان برخی از آموزه ها، تعلیم، حقایق، پندها، داستان ها و حکمت های قرآنی در کلاس</p> <p>- مصداق یابی و الگویی برای مسائل زندگی با استناد به آیات قرآنی و بیان مفاهیم موجود در بطن آن آیات،</p> <p>- ایجاد انگیزه در دانش آموزان با برشمردن پاداش های دنیوی و اخروی انس با قرآن و نیز توجه دادن آنها به قاریان پرآوازه و هنر حفظ و قرائت آنها،</p> <p>- استمرار قرائت (حدالامکان با صوت زیبا) از طریق پخش نوار یا توسط معلم و دانش آموزان در اشکال مختلف تک خوانی، جمع خوانی، سرودخوانی، خواندن از حفظ و ... در شروع و ادامه کلاس درس قرآن،</p> <p>- دادن نوعی آزادی به فراگیران در انتخاب، حفظ، قرائت، خواندن و بیان ترجمه و درک صریح سوره ها و آیات قرآنی،</p> <p>- هدایت دانش آموزان به سمت پژوهش های قرآنی در موضوعات مختلف دینی، اخلاقی و تربیتی،</p> <p>- تشویق دانش آموزان به گوش دادن عمیق، خواندن توأم با تدبیر، خواندن همزمان ترجمه آیات، خواندن در جمع،</p> <p>- توجه به ارزیابی و تشویق پیشرفت قرآنی دانش آموزان با تکیه بر پیام های قرآن آموزی و عدم عادت دادن دانش آموزان به رقابت ناسالم در کسب نمره برتر یا پاداش مادی صرف،</p> <p>- تأکید بر انتخاب موضوعات انشا از میان پیام های قرآنی،</p> <p>- به کارگیری نوارها و لوح های فشرده از قرائت ها، سرودها، داستان ها و اشعار قرآنی، زندگینامه نخبگان قرآنی و فیلم ها و انیمیشن های با محتوای قرآنی در کلاس درس</p>

تربیتی با تأکید بر حیطه‌های سه‌گانه آموزشی و تربیتی مطرح شده در مدارس در جدول زیر ارائه می‌شوند. البته تفکیک حوزه‌ها، حیطه‌ها و گام‌ها صرفاً به دلیل سهولت درک موضوع بوده، در صورتی که در عمل تربیتی، تحقق آن‌ها توأمان و با شکل‌گیری شخصیت متعالی فرد عملی می‌شود.

نتیجه‌گیری

بی‌تردید قرآن کریم منبعی پرفیض و غنی از حقایق آشکار، جامع‌ترین سند مکتوب و حاضر از زمان ظهور شریعت اسلام و کامل‌ترین و جامع‌ترین دایرةالمعارف دینی، اعتقادی، عبادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اخلاقی، علمی، اقتصادی و... است که تعالیم و راهنمایی‌های گسترده‌ای را برای هدایت زندگانی انسان‌ها به ارمغان آورده است. در مقاله حاضر سعی کردیم ابتدا با رویکرد کیفی و آسیب‌شناسانه، اهمیت آموزش انس با قرآن کریم برای فرزندان امت مسلمان به عنوان سازوکاری که در عصر مشهور به «کشاکش هویت‌ها و تزلزل ارزش‌ها» برای نجات انسان از اضطراب و رهایی او از تعالیم ساختگی و دروغین و رساندن وی به ساحل آرامش روحی، روانی و احساس معنا در زندگی تبیین گردید و در این عرصه به‌ویژه کودکان و نوجوانان کم‌سن و سال که هم به‌لحاظ سطوح رشد ذهنی و فکری و هم به‌لحاظ طبیعت و خصوصیت زیبایی‌طلبی و نوجویی، در معرض لغزش‌ها و انحرافات متعدد قرار دارند، اهمیت هدایت آن‌ها به سمت تربیت قرآنی و انس با قرآن کریم تبیین و اصول، مراتب و مراحل در این روند توصیف گردیدند. سپس از باب آسیب‌شناسی و شناسایی موانع و چالش‌های پیش‌روی توسعه فرهنگ قرآنی و انس با قرآن کریم در جامعه و به‌ویژه نقد عملکرد نظام تربیت دینی در این زمینه، به برخی از کاستی‌ها و آسیب‌های نگرشی، رویکردی، محتوایی، ساختاری، نیروی انسانی و... اشاره کردیم. در بخش دوم مقاله، با رویکرد توصیفی - تحلیلی ضمن اشاره‌ای بر پشتوانه نظری و پژوهشی و بررسی یافته‌ها در زمینه آثار و پیامدهای عینی تمسک به قرآن کریم در زندگی، سعی کردیم به پرسش‌های دوگانه مطرح شده پاسخ دهیم. در این راستا و برای پاسخ به پرسش اول، با تکیه بر جهت‌گیری‌های تعالیم قرآنی و اصول و حقایق موجود در این زمینه در احادیث و روایات و همچنین یافته‌های پژوهشی موجود، آثار و پیامدهای عینی اتکا و تمسک به قرآن به‌ویژه در عرصه انس با قرآن فراگیران، را در سه حوزه فردی، اجتماعی - فرهنگی و ارزشی - اخلاقی احصا و معرفی کردیم. همچنین برای پاسخ به پرسش دوم و به‌منظور تولید

و ارائه راهبردها و راهکارهای توسعه فرهنگ انس با قرآن کریم در نظام آموزشی و مدارس، ظرفیت ها و جهت گیری های نظام آموزشی را در حوزه های مختلف برنامه درسی ملی، ساختار و فضاهای آموزشی، برنامه های اوقات فراغت، تربیت نیروی انسانی و مربیان قرآنی، روش های ارزشیابی و فناوری بررسی کردیم. به طوری که در این زمینه با رویکرد سندکاوی در استخراج جهت گیری های سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، به برخی اهداف و راه کارهای لازم برای طراحی منشور توسعه فرهنگ قرآنی - مبتنی بر سند تحول - اشاره نمودیم و ضمن تطبیق جهت گیری ها با حیطه های سه گانه آموزشی و تربیتی - شناختی، نگرشی و رفتاری - در زمینه سازی و توسعه فرهنگ انس با قرآن کریم در میان دانش آموزان، برخی راهبردها و راهکارهای عملی در حوزه های گوناگون: برنامه ای - فرآیندی، ساختاری - انسانی، تربیتی - نهادی و فرهنگ سازی - نمادی را مبتنی بر جهت گیری های کلان برنامه ای و تحولی، احصا و معرفی کردیم.

منابع:

- قرآن کریم، ترجمه مهدی الهی قمشه‌ای، تهران: بنیاد نشر قرآن.
- اکبری، ابولقاسم. (۱۳۸۷). مشکلات نوجوانی و جوانی، تهران: انتشارات رشد و توسعه، چاپ چهارم.
- تقی‌لو، صادق. (۱۳۸۸). «تأثیر آموزش روخوانی قرآن بر کاهش استرس در بین نوجوانان و جوانان»، مجله دانشگاه علوم پزشکی گیلان»، دوره هجدهم، شماره ۷۱.
- خسروی، علی‌عظیم. (۱۳۸۲). «جوان و انس با قرآن». مجله کوثر، شماره ۹.
- دانش پژوه، وهاب. (۱۳۸۸). «جهت انس با قرآن»، مجله بشارت، شماره ۶۰.
- شعاعی، علی‌اصغر. «راهکارهای ایجاد انس با قرآن کریم در میان اقشار مختلف جامعه». دسترسی آنلاین در آدرس اینترنتی: <http://www.quraniran.ir/articles/viewarticle-.aspx>
- صدق‌پور، بهرام صالح؛ محمودیان، مجید و سلیمانان، حمیدرضا. (۱۳۸۸). «بررسی تأثیر آموزش آموزه های قرآنی بر پذیرش اجتماعی»، فصلنامه تخصصی پژوهش های میان رشته ای قرآنی، سال اول، شماره دوم، بهار ۱۳۸۸.
- علاء‌الدین، سیدمحمد رضا. (۱۳۸۴). «نقش داستان های قرآنی به نیازهای تربیتی کودکان و نوجوانان»، مجله کوثر، شماره ۱۶.
- غفاری، مه اسفند. (۱۳۸۱). «آسیب شناسی ارتباط با قرآن: چرا از قرآن بهره نمی‌بریم؟». مجله گلستان قرآن، شماره های ۱۱۸ و ۱۱۹.
- کاظمی، مجید و همکاران. (۱۳۸۲). «تأثیر آوای قرآن کریم بر بهداشت روان دانشجویان پرستاری دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان». مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان، جلد ۳، شماره ۱.
- گروه قرآن اداره کل آموزش و پرورش شهرستان های استان تهران، راه های افزایش انس با قرآن، دسترسی آنلاین در آدرس اینترنتی: <http://www.onsecurani.blogfa.com/post-10.aspx>
- مجیدی، سیدعلی. (۱۳۸۳). «تأثیر آوای قرآن بر میزان اضطراب بیماران قبل از آنژیوگرافی عروق کرونر»، مجله

دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی گیلان، سال سیزدهم، شماره ۴۹.

- محمودیان، مجید؛ خوش‌کنش، ابوالقاسم و صدق‌پور، بهرام صالح. (۱۳۸۷). «بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی با رویکرد قرآنی بر افسردگی دانشجویان»، فصلنامه تخصصی پژوهش‌های میان‌رشته‌ای قرآنی، سال اول، شماره اول.

- مرادی، هاجر. (۱۳۸۲). «آثار انس با قرآن». مجله کوثر، شماره ۱۰.

- موحدی، محسن. «راهکارهای گسترش فرهنگ و معارف قرآنی در میان جوانان». دسترسی آنلاین در آدرس اینترنتی: <http://www.quraniran.ir/articles/viewarticle-.aspx>

- نباتی، رضا. «مروری بر گام‌های مؤثر در ارتقای آموزش قرآن دانش‌آموزان دوره ابتدایی». دسترسی آنلاین در آدرس اینترنتی: <http://www.quran-dept.talif.sch.ir>

- هادوی کاشانی، اصغر. (۱۳۷۸). «مراتب انس با قرآن در روایات»، مجله علوم حدیث، شماره ۱۳.

- وزارت آموزش و پرورش. (۱۳۹۰). «سند تحول بنیادین آموزش و پرورش» (سند مشهد مقدس)، تهران.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی